

Döda trakten/Kvinnor i revolt

Monika Fagerholm

*Döda trakten/
Kvinnor i revolt*

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Av Monika Fagerholm har tidigare utgivits:

Underbara kvinnor vid vatten 1995

Diva 1998

Den amerikanska flickan 2005

Glitterscenen 2009

Havet – Fyra lyriska essäer (med Martin Johnson) 2012

Lola uppmålar 2012

Vem dödade Bambi? 2020

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

ISBN 978-91-0-081190-7
© Monika Fagerholm 2025
Omslag Sanna Mander
Inlaga Tom Backström
Första tryckningen
Tryck ScandBook, Falun 2025

"... as far as I can see, everything is cracking up."

—Doris Lessing, *The Golden Notebook*

"This is not your father's revolution"

—Slogan från Paris 1968

"Must every citizen reckon that one of these
days he'll be confronted with violent death
in the shape of a young girl?"

—Fråga i *Die Welt*, 1977

Dockhuset 1976/77

Flickan i historien

Jag ser henne framför mig, det är så länge sen. Hon är länge sen. Flickan under svampen.

I ett rum, i ett hus, en radhuslägenhet i en förort, dockhuset (hon kallar det så, hon bor i gästrummet, har just flyttat in).

Jag tänker berätta en historia om henne, i en bestämd tid, hon är arton år och har kommit hit för att bo med pappa och hans familj, i gästrummet.

Ett år då allting händer, och ingenting.

Det är en stum tid.

Efteråt, långt långt senare, kan hon tänka på det som en depression, utan att riktigt förstå vad hon menar med det.

Den finns i tiden, den finns i huset, den finns i henne själv.

I alla fall: här börjar skrivandet.

Rummet är grönt. Gröna gardiner, grönt sängöverkast, gröna tapeter med krumelurer på.

Säng, nattduksbord, skrivbord, stol och en grön (smäcker, obekvämlig) fåtölj under fönstret.

Från fönstret kan man se ett vatten skymta mellan träden, det är Kallträsket.

Ovanför skrivbordet i hennes rum hänger en inramad bild, också den i gröna kulörer, ett uppförstorat fotografi med en svamp i förgrunden, i bakgrunden en dunkel skog. Hennes pappa Max, som är fotograf, har tagit bilden.

Svampen, skogen.

Gå in i skogen.

Hon tycker om att vila ögonen på tavlan.

En extremt detaljerad bild, ser man, när man tittar på den länge. Mycel, sprickor och maskhål, barr och smolk, allt glänser av slem. En slemmig svartvit maskäten stensopp. Efteråt, bara ett år senare, när hemmet monteras ner för att lägenheten ska säljas, när det bara är hon och hennes halvbror Michael som packar och kastar bort och lägger undan saker de inte nämns slänga men inte vet vad de ska göra med i pafflådor som de skriver "diverse" på med svart vattenfast spritpenna. Eller helt enkelt till sist, när det blir bråttom, bara langar in i stora svarta sopsäckar.

Ja. Då ska den finnas kvar under den sneda ramens spruckna glas, intakt förutom ett enda rent snitt genom bilden, och bevaras. Försiktigt kommer hon vira in den i en handduk och lägga den bland sina saker.

Denna fantastiska jävla svamp alltså – en vadå, livssymbol? För den kommer följa henne genom livet, ramen småningom kasserad men själva bilden hoprullad kring en tom hushållspappersrulle.

Följa henne från ställe till ställe, källare till källare, förvaringsbås till förvaringsbås, för att småningom förkomma, tappas eller bara glömmas bort.

Flickan under svampen (det är jag, Alice).

Flickan under svampen (det är hon, Alice).

Alice vid skrivbordet. Var finns hon i denna tid?

Denna tid är efterkrigstiden.

Denna tid, just nu, i slutet av en sommar, början på en höst, färgas av solsken. Gula solparasoll, gröna gräsmattor – identiska på alla parceller i radhuslängan där flickan bor i gästrummet

i lägenheten i mitten, det är dockhuset.

Nedanför dem en skogsdunge genom vilken man kan gå längs en smal sumpig stig till bryggan som sträcker sig ut i träsket. Radhusbryggan: gemensam för alla som bor i längen. Träsket har gyttejotten, är rätt så grunt, och småningom kommer näckrosor växa över ytan. Det är vackert ännu den här tiden, men tydliga tecken på igenslamning och övergödning märks redan. Under de här åren, 1976 och 1977, kan man fortfarande simma där. Sen kommer det att slamma igen och snart kommer det inte att finnas längre.

Här sitter Flickan i Historien. Hon ska just börja i kvällsgymnasiet inne i stan, gå sista klassen.

Hon är arton år, i noppig blus med hål på ärmarna, håret i en lös knut, lösa stripor hänger ur den.

Flickan i historien. Som kommer vara arbetsnamnet på den roman hon börjar skriva, ett av många. Hon vill bli, säger hon högt vid middagsbordet, "en läsande och skrivande människa". Hennes andra halvbror Jakob alias Prinsen drar på mun.

Det kommer att ta år innan hon kan säga det utan citations-tecken. Måste hon säga det? Inte alls.

Flickan i historien:

"Kvinnor i revolt."

Hur ska man få tag i Historien, allt som finns i henne? Det är inte mycket. Ännu är hon här i huset, ett tomt kärl, en ekande silo, ingenting har hänt. Ett vitt ark. Det vita arket. Någonstans börjar något.

Mikroskopisk rörelse.

Hon ser Honecker på klipporna, sprakande. Sprakande.

Och bland hennes, Alices, saker i ryggsäcken, en plastpåse med Honeckers saker som Alice glömde lämna tillbaka när hon stack, för sin väg, inte flydde men fick bråttom från stället hon kommer från (landet, byn uppe i landet: en kontrast till här, dockhuset, i en förort utanför huvudstaden, i pappas hus), och där, Honeckers dagbok. Som inte är en dagbok. Men bläddrar man några sidor in i den står det: Anteckningar. Kvinnor i revolt (flera gånger överstruket, men inskrivet igen med blyerts och sen även röd tusch).

Gå tillbaka till det där. Honecker. Och sommaren med Honecker.

Del 1

Sommaren med Honecker

”Thea had perfect life.”

—Saul Bellow, *The Adventures of Augie March*

Thea had perfect life (Honecker 1976)

SISTA SOMMAREN. Alltid den känslan med just Honecker och ingen annan. Och en roman. "The Adventures of Augie March" (som Honecker sa att hon alltid läste just på somrarna). På solklippan på andra sidan holmen, där de skulle hålla till de där juliveckorna i total stiltje, värmebölja, i gassande solsken dagarna i ända.

Other women I had known – well, I didn't blame them that I loved them less than Thea. There were some people who were too slow in their life, because of fatigue, unwillingness, hardship, sorrow, mistrust: and some were too fast out of other trouble or desperation. But as far as I was concerned, Thea had perfect life.

Thea som hade perfekt liv. Och Honecker.

"Augie Marchs äventyr" var den amerikanska författaren Saul Bellows tredje roman, hans stora genombrott som skrevs strax efter kriget, i slutet av fyrtiotalet, i Paris. Boken blev till under några månader, i ett euforiskt tillstånd, den skrev sig själv. När boken var färdig stod Bellow på sin franska balkong på sitt franska hotell och såg ut över hustaken som man gör i Paris om man har möjlighet att göra det – och tänkte förundrat: Vad var det egentligen som hade hänt?

Därifrån balkongen till rummet där han och hans hustru bodde på den tiden kunde man – kan man föreställa sig – se också henne, hustrun, nere på gatan, vandrande hem från ett av sina långa arbetspass på byrån för "fördrivna personer", där hon arbetade ideellt för människor som hade överlevt dödsläger,

arbetsläger, tvångsförflyttningar och krigets och nazismens fasor. Och hamnat här, i Paris, utan möjligheter att på egen hand ta sig tillbaka dit därifrån de kommit, till hem som inte längre fanns, väntande på "omplacering" eller bara på att kunna ta sig bort. Många fortfarande ihärdigt sökande efter försvunna släktingar och vänner.

Men trots allt, de hade överlevt. De var vid liv. Då Bellow och hans fru Anita anlände från USA till Paris – de var båda judar och djupt märkta av judeförföljelserna i Europa – hade Bellow varit deprimerad och haft skrivkramp, men där, i Paris, paradoxalt kanske, alldeles i närheten av det ohyggliga hittade han skrivenergin igen.

Plötsligt välldes den där romanen bara fram i honom.

Thea had perfect life.

Och Honecker. Honecker, där på skärgårdsklippan i de mellersta delarna av landet trettio år senare, sommaren 1976.

Knubbig, solbränd, i grön bikini – det bruna håret solblekt och vilt kring huvudet.

Draperad i ett vitt lakan (som hon tagit ur sängen för att skydda sig mot solen).

Perfekt liv. Det var en känsla. Och varje ansats att förklara den känslan blir som ett klenst försök till översättning – försöka försöka försöka men inte hitta de rätta orden.

Och en dubbelexponering. I bilden också en annan bild.

Honecker som i följande ögonblick ställer sig upp på klippan och flänger det där lakanet kring sig – och säger, med en särskild högtidlighet i rösten (och plötsligt väldigt allvarligt): "Kalla mig Ismael – Jag är Ismaelflickan: 'Hans hand skall vara mot alla och allas hand mot honom.'"

Men vi säger: *hennes* hand. 'Hans' är taget direkt ur Bibeln."

Honecker, grinande i solen, lägger till: "*Min* hand. Jag är Ismael-flickan –"

"Men sluta babbla", skrattar Alice. "Berätta något om dig själv i stället. Något på riktigt. Ur verkligheten."

"Berätta och berätta. Vad då? En anekdot? Jag avskyr – anekdoter."

Och nä, de skulle inte, hon och Honecker, tillbringa tiden med att berätta roliga historier för varandra – om sig själva, sina liv, inga anekdoter.

"Jag avskyr anekdoter. Såna där färgsprakande, som livet självt. Vid närmare eftertanke: jag avskyr Livet Självt. Det lik-som väller över en. Och man drunknar.

Men – fånga – tid. Jag älskar tid. Jag vill bli besudlad av ... tid –"

Vad hon gjorde innan hon mötte Honecker?

Bodde på landet, långt borta.

Läste.

Spelade amatörteater. Till exempel: "Själens sånger. En berättelse från byn." Med Bijou, väninnan och vapendragaren, då de var två: EN-STÖRARNA. GIRAFFERNA. Båda långa, ståtliga, gillade att tänka att det vilade "något majestätiskt över dem", som någon sa (Bijou själv, till exempel). Sen började de gräla och skiljdes åt. Och var därefter, hädanefters, ensamma. Separata.

Gick i skogen.

Talade i telefon med pappa Max, som levde ett alldeles annat liv i radhuslägenhet i en lummig förstad utanför huvudstaden söderut i landet. Invid gröna gräsmattor, under gula solparasoll.

Dagdrömde. (Kan inte nog understrykas. Det var vad hon framför allt ägnade sig åt: dagdrömmar.)

Kom inte överens med sin yngre syster (halvsyster) Lilija. Ett evigt tillstånd. Grälade med Lilija.

Drev tillsammans med sin mamma Frieda och även systemens (ytterst) lilla hjälp ysteriet Friedas Ost. Frieda, jada namnet är påhittat, hon hittade på det själv och skickade in en anhållan om namnbyte till den för namn ansvariga myndigheten i landet. Den godkändes. Men det hade ju ingen betydelse egentligen. Namn är namn. Men hon var bra på sånt, mamma Frieda: att få igenom anhållanden och yrkanden som ändrade på saker som inte betydde något alls. Men de stora sakerna som hon hela livet ville göra något åt, sin värld, sitt liv, sina omständigheter och så vidare, dem rådde hon inte på. Eller alla karlahistorier hon hade och som alltid slutade på samma sätt – med katastrof och flykt; och om det var karlen som flydde satte sig Frieda i sin lilla Morris och for efter karlen över kontinenten, och det var ju lönlöst, inte kom han tillbaka, med undantag för en som kallades Den vilsne situationisten som blev pappa till Lilija och som verkligen inte stack någonstans, bara hängde och hängde och hängde kvar långt efter att alla revolutioner och uppror och vackra utopier som han drömde om, *boredom is counter-revolutionary* (en gammal situationistslogan) hade upphört överallt. Ända tills Frieda som annars ville leva enligt mottot ”mitt hem är ett öppet hem, det inkluderar alla” kickade iväg honom. Och Lilija blev den där tyckasyndom-sigpersonen som gick omkring och vrålade inombords FADERLÖS FADERLÖS, vilket är en dum förklaring men ändå hennes stående förklaring FADERLÖS till allt det som hände och kommer hända sen i hennes liv och i allt som hon har del i i den här berättelsen som ska återges i den här romanen (första delen av

konstnårsromansviten, Alices tillblivelsehistoria). Ja FRIEDA, alltså, som sagt: allt det stora hon ville ändra på var hon maktlös inför. Kunde hon inte ändra på. Inte alls.

Friedas osttillverkning. Okej, drev och drev (hon, Alice). Men det var så det kändes. Då hon, Alice, kom i puberteten. Att hon tillverkat ost hela livet i stället för att –

Ja. Puberteten är ett givande tillstånd: Spegelhuset. Där kan man, borde man kunna, växa.

Går omkring och speglar sig. Men det man ser rimmar illa med ... ja, vad som möter en – vad som mötte henne, när hon slutade se på sig själv ur olika vinklar även bildligt talat alltså, men höjde blicken och tittade ut genom fönstret, till exempel. Skogen fälten evigheten. Ja, ni vet. Det där klassiska.

Och insåg: vad hon egentligen såg i spegeln, speglarna var: sitt eget dumma ansikte (omgärdat av en massa dumheter och dagdrömmar). Inget annat.

Mimade uppmuntrande till sin bild i spegeln. Olika saker: om upproret, motståndet, till exempel.

Lånade böcker och läste tidningar på biblioteket.

Och sen plötsligt hände något.

Kamrat Ulrike (maj 1976)

Första gången hon såg Honecker. Hon var arton år. Det var den 10 maj 1976, tre månader efter hennes födelsedag i mitten av februari. Hon satt på biblioteket. I tidningsläsesalen på bottenvåningen. Med de stora fönstren som vette mot torget. Så att man kunde sitta där och spana (men på vad?). Hon såg ner i tidningen. Stirrade på en bild av Ulrike Meinhof. Som framträdde

suddig och hotfull, som alltid på bilderna av henne och hennes kumpaner i stadsgerillan i Västtyskland (de kallades "gäng" eller "band" eller "pack" och liknande försmädligt, i tidningarna). Gråsvart, tom i ögonen.

Blurr på bilden. För att understryka: en – som man också lärt sig att hon var – "sändärn våldsbejakare". Alice, och många andra i hennes generation, skulle växa upp med dessa fotografier på efterlysningsaffischerna som fanns överallt, över hela Europa.

Bilder att skrämma barnen med så att de inte skulle sova gott om nätterna. Onda sagor. Det var avsiktligt (senare skulle det framgå att de överexponerade blurrade fotografierna som spreds i världen varit en krigstaktik som lånats från den amerikanska säkerhetstjänsten). Personerna på bilderna skulle stiga in som maror i ens undermedvetande. Det civiliserade samhällets fiender, "banditerna".

Ulrike var kvinnan som hade förklarat krig mot tyska staten (sa tyska staten). Hon hade betalat för det. Med sitt liv.

Nu var hon död.

Det var det som stod i tidningen den här dagen.

"Meinhof död i Stammheimfängelset."

Hon hade hängt sig i sin cell i Stammheimfängelset.

"Genossin Ulrike. De fick henne till sist. Livet av henne." En röst bakom Alice i läsesalen.

Där hon annars brukade vara förhållandevis ensam, åtminstone den enda ungdomen bland några gubbar och gummor från byn som bär det påhittade namnet Dårars – påhittat av Alices påhittiga väninna Bijou för en garanterat förskräcklig pjäs, "Själens sånger. En berättelse från byn", som de skrev ihop (egentligen, Bijou skrev, och hon själv, Alice, fungerade som inspiration för

pjäsen som handlade om hennes farmor – mamman till hennes pappa Max som ingen i byn visste vem hon var, så det var öppet för vilda fantasier som Bijou i detta skede av sina tonår hade varit bra på annars också). Bijou som egentligen hette Birgitta och kallades Biggi som naturligtvis ingen vettig tonåring kunde heta, så Biggi hade gått in i krimskramsaffären och sett att det stod ”bijouterier” ovanför en hylla, *men det lät ju fint* och så tog hon det (att hitta på nya namn åt sig var förresten också något man kunde ägna sig åt i spegelhuset – tonårstiden, puberteten – i brist på annan meningsfull sysselsättning och i det tillstånd av frustration och maktlöshet som därmed sammanhänger: dessa satans tallar, dessa satans moar, landsvägen, kommer man aldrig härifrån?).

Men stolt över namnet var hon också, denna Bijou, som inte var Alices väninna längre, livet hade slitit dem åt olika håll, ett nått sätt att säga: de orkade inte längre med varandra. ORKADE inte, stod varandra upp i halsen. De hade skrivit och regisserat och uppfört pjäsen som det sista de gjorde tillsammans. Det finns det där ögonblicket allt arbetar upp sig till då man plötsligt ser på varandra och verkligen ser: avgrunder av varandras obegåvning och vänder sig om och blygs – och det hände i realtid där på scenen.

Genossin Ulrike. Men här nu den här dagen, på biblioteket, några minuter tidigare: det hade omärkligt gått i dörren, och de hade kommit in i läsesalen, en hon och en han (båda två unga, förhållandevis, han såg äldre ut, kanske kring tjugofem, hon var i Alices egen ålder).

Han, som det hette i kioskromanerna, ”lång och mörk”. Amerikan. Mörkhyad, och kilometerlång som en basketspelare, en sort som inte setts i byn förut.

Och hon. Honecker. Som var den som stannade vid Alices plats i tidningsläsesalen. Och viskade över axeln.

”De fick henne till sist.”

Det var så konstigt att Alice måste titta upp och vända på huvudet. Hon, den andra flickan, log inte. Det var respektingivande.

Och Alice var lika nollställd i sitt ansikte. Det var en ansträngning, men inte för inte hade hon spelat amatörteater en betydande del av sitt liv, ”Själens sånger”, till exempel: en pjäs där, jag bedyrar, alla var nollställda hela tiden. Ingen drog på mun. Publiken hade alltså *inte* fått skratta, vilket framförts som kritik i lokaltidningen, med den fyndiga klämman ”vilket ju blev skrattretande i sig” som tillägg i texten som fått rubriken ”Brakfiasko på tiljorna” i tjocka svarta bokstäver så att alla säkert skulle se – så end of story: vänskapen mellan Alice och Bijou.

”Är det dagens tidning?”

”Ja.”

”Får jag den när du har läst?”

Alice lämnade biblioteket vid torget. Genom fönstret som vette mot gatan såg hon in i läsesalen. Lyfte handen. Gjorde segertecknet (kunde inte låta bli).

Venceremos, kamrater. Leve stadsgerillan.

Genossin Ulrike. Genossin Honecker. Genosse Timothy (så hette han, amerikanen, det hade hon redan hört, på stan).

Honecker såg gesten och vinkade tillbaka (det var helt löjligt egentligen).

Hon, Alice, visste inte mycket om stadsgerillan. Men den låg som en underton i tiden, och berörde en, särskilt om man var ung. Kampen för ett nytt samhälle, mot råkapitalismen, mot imperialismen, mot Vietnamkriget som äntligen var slut men som påminde om